

ONOFRE ALSAMORA I EL PLA DE PALAU COM A IMATGE CENTRAL DE BARCELONA (1833)*

Teresa Navas

La dècada de 1830 marcà l'aparició d'una sèrie d'imatges d'una zona concreta de la ciutat. En realitat, més que d'una zona cal parlar d'un recorregut que s'inicia al Pla de Palau i que s'estén pel passeig de la Muralla de Mar fins a la meitat inferior de la Rambla. Això no significa que anteriorment no es produís cap imatge de fragments interiors de la ciutat, però es tractava d'exemples aïllats els quals, per bé que relacionats amb esdeveniments concrets, o més significativament, amb les intervencions urbanístiques de la segona meitat del segle XVIII, no suposaven en cap cas la representació sistemàtica de sectors urbans, tal com succeeix amb el recorregut citat. A més d'aquest recorregut urbà se subratlla principalment el Pla de Palau com a punt neuràlgic de la ciutat, que aglutina les edificacions més importants de la vida política i comercial de la Barcelona del moment.

La rellevància del Pla de Palau i el seu entorn més immediat en el conjunt de la ciutat queda ja fixada en el recull d'imatges de l'obra d'Alexandre de Laborde, *Voyage pittoresque et historique de l'Espagne*, publicada entre 1806 i 1820, en la qual apareixen visions fragmentades d'aquesta zona propera al port i, finalment, com a imatge de fragment interior, el Pla de Palau amb l'edifici de Llotja en primer terme. No és aquest l'únic fragment de la ciutat que representa l'obra de Laborde. Tanmateix, pel fet de ser l'indret urbà més emblemàtic, va concentrar posteriorment i de forma privilegiada l'interès dels artistes autòctons en matèria de representació urbana de Barcelona, com hem dit, a partir dels anys trenta del segle passat.

Això consta en la sèrie d'imatges produïdes dins l'Escola de Llotja, sembla, per alguns dels alumnes que cursaven l'assignatura de perspectiva i paisatge, dirigida pel pintor i escenògraf Pau Rigalt. Almenys així ho testimonien algunes de les aquarel·les, dibuixos i algun oli que han arribat del Pla de Palau i voltants, la majoria d'ells d'Onofre Alsamora (c. 1810-1880), autor que especifica en una de les seves composicions que és deixeble de l'assignatura abans esmentada.⁽¹⁾ Aquesta primerenca producció d'Alsamora insisteix en la representació de l'espai urbà abans mencionat i, tot utilitzant diferents tècniques, arriba a copsar diverses vegades un mateix punt de vista, a tall d'exercici d'aprenentatge d'un alumne de perspectiva; és el cas de la muralla de Mar amb l'absis del convent de Sant Francesc. A més, tant per les característiques de les composicions com dels elements urbans representats, gairebé totes les imatges són datables durant la primera meitat de la dècada de 1830, quan el propi Alsamora i alguns dels altres autors eren probablement alumnes de la Llotja.⁽²⁾

Podem afirmar, doncs, que l'interès de retratar Barcelona sorgeix de l'Escola de Llotja, –nucli de formació dels artistes de l'època en sentit acadèmic– interès prioritàriament docent⁽³⁾ que no disminueix, però,

* Aquesta nota és una mostra dels treballs preparatoris de l'Exposició 'Retrat de Barcelona', organitzada pel Centre de Cultura Contemporània i l'Institut Municipal d'Història.

(1) Exactament, el text que acompanya l'aquarel·la és "Vista de la plaza de Palacio tomada por Onofre Alsamora, discípulo de la clase de perspectiva y paisaje de la Rl. casa Lonja" (Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, 802).

(2) La presència de l'estàtua erigida a Ferran VII al Pla de Palau, davant el Palau Reial, en algunes d'aquestes composicions, permet de datar-les entre 1831 i 1835.

(3) Aquest interès està documentat en els volums de *Indicé expediente de las Escuelas*, on a partir dels anys 1830 s'assenyala la importància de copsar vistes de Barcelona i voltants a través de la cambra obscura, per part dels alumnes de l'escola.

la importància d'aquestes imatges com a primera aproximació que fan els artistes autòctons a la plasmació detallada de la seva ciutat. És significatiu el fet que aquestes imatges incideixen, de forma clarament intencionada, en el sector urbà més emblemàtic, la 'ciutat oficial' del moment, la qual serà repetidament representada amb posterioritat en publicacions de l'època tals com guies urbanes i llibres de viatges editats a Barcelona i a l'estranger.

Ara bé, al costat d'aquestes imatges directament lligades al nucli de la Llotja sobresurten les que componen la sèrie commemorativa de la proclamació de la reina Isabel II el 1833. Es tracta d'un conjunt de set dibuixos a l'aiguada fets igualment per Onofre Alsamora, probablement quan encara era alumne de l'Escola, o acabat de sortir-ne; per tant, el lligam amb la resta de la producció fins ara estudiada és clar, però se'n distancia pel fet de ser la primera sèrie que plasma de forma sistemàtica diversos indrets de Barcelona. Lògicament, l'elecció d'aquests indrets com també el tipus de representació va anar en consonància amb el recorregut commemoratiu de l'esdeveniment, però això va permetre a Alsamora tornar a destacar els espais urbans més representatius i, alhora, conferir un tractament unitari en sentit escenogràfic a les seves composicions. Per entendre millor la sèrie cal contrastar-la amb el programa de celebracions que es portà a terme amb motiu de l'acte reial.⁽⁴⁾

Per raons polítiques, Barcelona va ser una de les ciutats que més esplèndidament celebrà l'elevació de la infanta Maria Isabel Lluïsa al tron d'Espanya, ocorreguda a Madrid el 20 de juny de 1833. Durant els següents dies 25, 26 i 27 Barcelona visqué les festes d'acord amb el programa d'actes normal en aquestes ocasions. Tot i la importància dels seguicis preparats, sens dubte la part més rellevant va ser l'arquitectura i decoració efímera amb què foren embellits els indrets més representatius de la ciutat.⁽⁵⁾ Aquest és un factor perfecta-

ment documentable a través de la sèrie d'Alsamora. En els set dibuixos conservats –amb excepció de l'escena davant el Palau Reial– no es narra cap acte públic sinó que els personatges que integren la composició són ciutadans elegantment vestits, els quals es mouen dins un escenari urbà transformat per la decoració i les il·luminacions. De fet, és aquesta decoració l'element més destacat dels àmbits urbans plasmats en la sèrie, tant per la mateixa arquitectura efímera –l'arc de triomf i el temple muntats a la zona de la Ciutadella i Pla de Palau– com, sobretot, per la lluminària dels edificis que en el cas de la Llotja va ser de gas. La importància de què va gaudir en aquell moment l'efecte d'il·luminació artificial⁽⁶⁾ porta Alsamora a donar impressions nocturnes en la majoria dels dibuixos de la sèrie i els dota, així, d'un caràcter clarament escenogràfic.

Quant a la selecció dels indrets de la ciutat que componen la sèrie, de nou ens adonem del protagonisme –amb un total de sis dibuixos– que assoleix la zona abans definida del Pla del Palau, muralla de Mar i Rambla respecte als altres indrets que també formaren part de les festes; en canvi, sembla que l'autor no va fer cap imatge de la plaça Sant Jaume, un dels punts principals del circuit dels actes commemoratius. Tot i que es tracta d'una afirmació amb reserves ja que no podem assegurar que la sèrie que ens ha arribat sigui completa.⁽⁷⁾

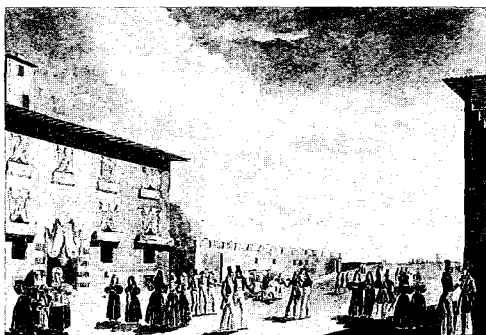
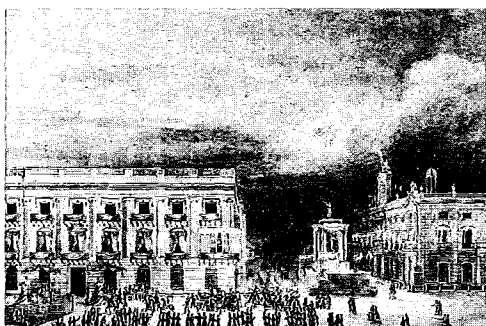
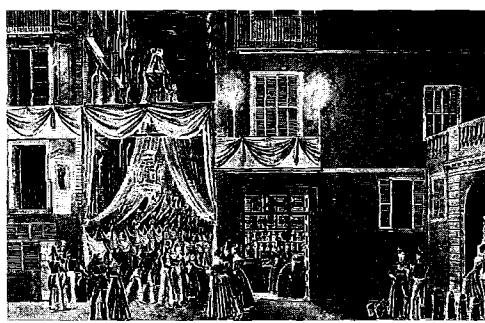
A tall de conclusió, cal observar que la sèrie dibuixada per Alsamora suposa la primera representació sistemàtica d'indrets urbans de Barcelona. La producció d'aquesta sèrie es justifica per l'existència d'una commemoració reial, en la línia que era habitual des de segles anteriors en altres ciutats europees. Ara bé, per primer cop a Barcelona un esdeveniment similar genera una representació amb dimensió urbana on l'important és la ciutat com a escenari de les festes i no els actes públics que hi tenen lloc. Això l'allunya substancialment de pro-

(4) La descripció dels actes es troba al fullet *Relación de los festejos públicos que ha celebrado en los días 25, 26 y 27 de junio de 1833 la capital de Cataluña...*, Barcelona: 1833 (*Arxiu Històric de la Ciutat*).

(5) La importància secundària del seguici en les festes de 1833 queda, però, plenament justificada perquè no hi són físicament els personatges de la família reial.

(6) Així observen els documents del moment com és el fullet citat a la nota número 4.

(7) Per exemple, no es coneix el dibuix de la sèrie corresponent al Teatre Principal, uns dels edificis més ben adornats i il·luminats de la ciutat.

Sèrie de set dibuixos d'Onofre Alsamora que il·lustren les festes amb motiu de la proclamació d'Isabel II el 1883.
(Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, inv. ns. 796, 801, 798, 795, 797, 974, 805)

duccions anteriors també de caràcter celebratiu on l'important era la representació dels seguicis reials en detriment del recorregut urbà.⁽⁸⁾

Hi ha encara un altre element diferenciador, i és la manca de difusió que lògicament va tenir la sèrie Alsamora. Com hem dit abans, es tracta de dibuixos originals dels quals no hi ha constància que arribessin a ser estampats, tal com era freqüent en aquest tipus de produccions. Hom pot llençar la hipòtesi que, en realitat, l'objectiu

final de la sèrie era la seva publicació gravada o litografiada, potser com a làmines soltes destinades a un públic ampli, donat el caràcter de divertiment visual que impliquen les visions nocturnes.

En tot cas, l'autor es distingí al llarg de la seva carrera professional per conrear el gènere de la representació urbana des de diferents aspectes, bé fos pintura, dibuix, com litografies d'indrets amb efectes diürns i nocturns. Onofre Alsamora és, sense cap dubte, el primer gran retratista de Barcelona del segle XIX i, al mateix temps, un dels personatges més atents a les novetats europees en el camp del tractament de la imatge urbana, tant sigui a nivell de panoràmiques com de vistes aèries o sèries de vistes òptiques.

(8) Ens referim a les Màscare Reials publicades durant la segona meitat del segle XVIII, com també a entrades reials a Barcelona a l'inici del segle XIX; en totes elles la ciutat només apareix en forma d'elements individualitzats i descontextualitzats que s'ordenen en funció del recorregut del seguici reial.